

VYETNAM TILIDAGI “CÁI” [kai] VA “CON” [kon] HISOB SO‘ZLARINING QIYOSIY TAHLILI

Qodirova Dilbarxon Mirzaxparovna

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Janubiy Osiyo tillari va adabiyoti oliy maktabi o‘qituvchisi

qodirova.dilbarxon@yandex.ru

ANNOTATSIYA

Hisob so‘zlar nafaqat vietnam tili, balki boshqa dunyo tillarida, xususan turkiy tillarda ham mavjudligi aniqlangan. Biroq vietnam tilida ularning o‘rni va ahamiyati juda kattadir. Mazkur so‘zlar tarjima jarayonida ob‘ektni kerakli kontekstga qarab, ma‘no va mohiyatni to‘liq va tushinarli ifodalash - tasniflash uchun ishlatiladigan muhim so‘z yoki morfema bo‘lishiga qaramay, ular aniq bir tizimga tushirib o‘rganilmagan.

“Cái” [kai] va “con” [kon] hisob so‘zlari vietnam tilida eng ko‘p qo‘llaniladigan hisob so‘zlardan bo‘lib, semantik jihatdan tadqiqi ko‘pgina tilshunoslarni e‘tiborini tortgan mavzular sarasiga kiradi. Shu jumladan, vietnam tilidagi hisob so‘zlarni o‘zbek vietnamshunosligida alohida, qiyosiy tadqiq etish, o‘ziga xos xususiyatlari, ularni vujudga keltiruvchi omillar, “cái” va “con” hisob so‘zlarining semantikasi, o‘xshash va farqli tomonlari, grammatik tabiati kabi masalalarini tilning ichki qonuniyatlaridan kelib chiqqan holda ilmiy-nazariy jihatdan tavsiflash, qo‘llanilishdagi o‘ziga xosliklar, istisnoli holatlarni aniqlash va tadqiq etish zarurati yuzaga keladi.

***Kalit so‘zlar:** klassifikator, hisob so‘z, cái, con, standart hisob so‘z, jonsiz narsalarni ko‘rsatuvchi hisob so‘z, sun‘iy ob‘yektlarni ko‘rsatuvchi hisob so‘z, mavhum narsalarni ko‘rsatuvchi hisob so‘z, harakatlanuvchi jonsiz narsalarni ko‘rsatuvchi hisob so‘z, dinamik sifatga ega bo‘lgan tabiiy hodisalarni ko‘rsatuvchi hisob so‘z.*

ABSTRACT

It has been found that classifiers exist not only in Vietnamese but also in other languages of the world, particularly in Turkish languages. However, their role and significance in Vietnamese is very great. Although these words are important words or morphemes used in the translation process to fully and clearly express the meaning and essence of an object depending on the necessary context, they have not been studied in a specific system.

The classifiers "Cái" [kai] and "con" [kon] are frequently used classifiers in the Vietnamese language, and their semantic study is one of the topics that attracts the

attention of many linguists. In particular, it is necessary to conduct a separate comparative learning of Vietnamese classifiers in Uzbek Vietnamese studies, to scientifically and theoretically describe such issues as their specific features, their generating factors, semantics, similarities and differences, grammatical features of the classifiers "cái" and "con" based on the internal laws of the language, to identify and study the features and exceptional cases in use.

This article scientifically and theoretically studies the classifiers cái [kai] and con [kon], which are widely used to describe a large group of concrete and abstract objects, and also presents an approach and draws the necessary conclusions.

Key words: classifier, cái, con, standard classifiers, classifiers denoting inanimate objects, classifiers denoting artificial objects, classifiers denoting abstract objects, classifiers denoting moving inanimate objects, classifiers denoting natural phenomena with a dynamic feature.

KIRISH

Hozirgi vyetnam tilida matn tarjimasi, tahlili jarayonida fikrni aniq va tushinarli bayon etish uchun hisob soʻzlarni toʻgʻri tanlash juda muhim hisoblanadi. Shu bois, vyetnam tilida mavjud hisob soʻzlarni tizimli ravishda leksik-semantik xususiyatlarini alohida tadqiq etish, miqdori va maʼnolarini izchil oʻrganib bayon etish maqsadida eng koʻp qoʻllaniladigan hisob soʻzlar cái [kai] va con [kon] hisob soʻzlari tanlab olindi.

Turli soha va janrlarga oid asl manbalar taqqi va tahlili til tizimidagi hisob soʻzlar, xususan "cái" [kai] va "con" [kon] hisob soʻzlarining ahamiyati va murakkabligini namoyon etadi. Shu maqsadda, tadqiqot mavzimizning obʼyekti boʻlgan cái [kai] va con [kon] hisob soʻzining foydalanish shakllari, grammatik xususiyatlarini leksik tadqiqi va semantik tahlilini amalga oshirish mukammal oʻrganish sari qoʻyilgan qadam hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mavzuni yoritishda umumiy tilshunoslikda, xususan, vyetnam tilshunosligida yaratilgan qator ilmiy-nazariy tadqiqotlar, vyetnam xalq ertaklari, hikoyalar, online matbuot maqolalaridan keng foydalangan holda, zamonaviy ogʻzaki va yozma nutqda hisob soʻzlarining ahamiyati, jonli va jonsiz narsalarni koʻrsatishda turli modellarni aniqlash maqsadida cái [kai] hamda con [kon] hisob soʻzlari ajratilib, semantik xususiyatiga koʻra ifodalanish hamda qoʻllanilish usullarining tadqiqi amalga oshiriladi. Xususan, hisob soʻzlarning mohiyatini tushinish, xususiyatlarini batafsil bayon etish va ularning amaliy koʻrinishlarini oʻrganish maqsadida nazariy-tavsifiy tahlildan foydalanildi (Nguyễn Hữu Quỳnh. Ngữ pháp Tiếng việt. [Vyetnam tili

grammatikasi.]; Nguyễn Tài Cẩn. NGỮ PHÁP TIẾNG VIỆT: Tiếng – Từ ghép – Đoàn ngữ. [VYETNAM TILI GRAMMATIKASI: Bo‘g‘in – Murakkab so‘z – So‘z birikmalari]; Nguyễn, Tài Cẩn. (1975). Từ loại danh từ trong tiếng Việt hiện đại [Zamonaviy vyetnam tilida so‘z turkumlari]).

Cái [kai] hamda *con [kon]* hisob so‘zlarining tadqiqi yuzasidan diaxronik tahlilni amalga oshirish maqsadida qiyosiy-tarixiy, etimologik usullardan foydalanildi: (Ca dao tục ngữ - Từ điển ca dao tục ngữ Việt Nam Tuyển tập 200 câu tục ngữ về quan hệ gia đình. [Xalq qo‘shiqlari va maqollari - Vietnam xalq qo‘shiqlari va maqollari lug‘ati Oilaviy munosabatlar haqida 200 ta maqol to‘plami”]; Hình ảnh con chó trong thành ngữ, tục ngữ Việt Nam [Vietnam iborolari va maqollarida it tasviri]; Từ điển Hán Nôm. Phần ba nét: 刀. TR. 196. [Xitoyxha-Milliy Yozuv: Nom. 刀 bo‘limi. 196-bet.);

Shuningdek *cái [kai]* hamda *con [kon]* hisob so‘zlarining struktural tahlilini amalga oshirish maqsadida, segmentatsiya, klassifikatsiya usullaridan foydalanildi. Modellarni aniqlash va bayon etishda komponentli tahlil usullaridan keng foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Vyetnam tilidagi hisob so‘zlar vyetnam tili leksik qatlamining uzoq tarixiy taraqqiyoti natijasida shakllangan bo‘lib, ular tarixiy taraqqiyot davomida ma‘lum o‘zgarishlarga uchrab, xilma-xil xususiyatlarga ega bo‘lib borgan.

Zamonaviy Vyetnam tilida *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlari ma‘lum xususiyatlar asosida otlarni tasniflash uchun ishlatiladigan maxsus so‘zlar bo‘lib, vyetnam tilida ot so‘z turkumi tarkibida o‘rganiladi.

Vyetnam tilida ko‘p uchraydigan *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlarining tadqiqini amalga oshirish uchun quyidagilar vazifa qilib belgilandi:

- *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlariga berilgan ta‘riflarni o‘rganish, qo‘llanilish sohalarini aniqlash, qiyosiy tahlilini amalga oshirish;

- *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlarining asosiy xususiyatlari tadqiqi amalga oshirilib, bir-biri bilan solishtirish;

- *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlarining jonli, jonsiz narsalarni ko‘rsatishdagi maxsus jihatlari o‘rganilib, o‘xshash va farqli tomonlarini ajratib ko‘rsatish;

- *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlarining qo‘llanilishidagi istisnoli holatlarni aniqlash va o‘zbek tilidagi muqobilini berish;

- *cái [kai]* va *con [kon]* hisob so‘zlarining grammatik xususiyatlarini ifodalanishi yuzasidan xulosalar berish.

Cái [kai] - so‘zi “dona” deb, - tarjima qilinib, donalab sanash mumkin bo‘lgan narsalarni ko‘rsatish ma‘nosini ifodalaydi. [1.69.]

Masalan: cái bàn - stol; cái nhà - uy; cái rang - tish;...

Ot soʻz turkumidagi bir soʻz, turli hisob soʻzlar bilan kela olishi, mazkur bogʻlanib kelayotgan otni uning shakl va hajm jihatlarini taʼkidlash orqali aniqroq va jonliroq ifodalanishida katta ahamiyatga ega.

Bunda maʼlum bir ot soʻzi bilan aynan *cái [kai]* emas, boshqa bir hisob soʻzining qoʻllanishi, ot soʻzini tasniflashdagi mazmuniga tasir etishi mumkinligi oʻrganildi. Qoʻllanilayotgan hisob soʻzi yordamida biz matnda (nutqda) qandaydir/biror mavhumlikka oydinlik kiritishimiz, yaqqol tushunishimiz yoki tasavvur qilishimiz mumkin (qoʻllanilayotgan hisob soʻzi oʻzidan keyin kelayotgan ot soʻzining mazmuni, shakl-shamoyili, koʻrinishiga oid mohiyatiga taaluqli boʻlishi mumkin). Masalan:

Cái răng cái tóc là góc con người¹ - Sochlar va tishlar insonning koʻmiridir. [13].

Bu misolda *cái [kai]* hisob soʻzi ikki marta qoʻllanilib, har ikkala oʻrinda alohida mazmunda keladi.

Birinchi oʻrinda qoʻllanilgan *cái [kai]* soʻzi donalab sanash mumkin boʻlgan narsalarni kʻorsatish maʼnosini ifodalaydi. Misol uchun: *rang* – “*tish*” deb tarjima qilinib, *rang* - *tish* soʻzidan avval *cái [kai]* hisob soʻzining qoʻllanishi, donalab sanash mumkib boʻlgan hamda hisob soʻzidan avval maʼlum bir son kelishi mumkinligini bildiradi. Quyidagi misolda *cái [kai]* hisob soʻzining aynan son bilan birikib kelganligini koʻrish mumkin:

Răng người chính xác có 32 cái răng, tuy nhiên không phải ở người nào số răng cũng đủ 32 cái, có thể thừa hoặc thiếu – Insonlarda aynan 32 ta (32 dona) tish bor, ammo hamma ham 32 tishga ega emas va ortiqcha yoki yetishmayotgan tishlarga ega boʻlishi mumkin. [17]

¹ **Izoh:** Vetnamda "tishlar va sochlar insonnin14g koʻmiridir" degan naql bor. Sochlar qanchalik qora va qalin boʻlsa, shunchalik sogʻlom ekanlikni bildirgani kabi, oʻtmishda vyetnamliklarda qora tishlar ham sochlardan kam boʻlmagan eʼtiborga loyiq boʻlgan. Vyetnamliklar maxsus mevdan olinadigan boyoq yordamida tishlarni qoraytirishgan. Qora sochlar va tishlar kishilarning sogʻlom ekanligini bildiruvchi belgilardan (biri) hisoblangan. Koʻmir esa, tabiiy boylik sanalib, yuqoridagi ikki salomatlik belgisi majoziy maʼnoda koʻmirga tenglashtirilib, insonni qanchalik sogʻlom korinishga ega ekanligini bildirgan. Góc soʻzi “qism” maʼnosini ham anglatib, “Tish va soch insonning qismi (mihim tana azosi sifatida)” sifatida ham tushinish mumkin.

Qoʻshimcha maʼlumot: Tishlarni boʻyash - Janubi-Sharqiy Osiyo va Okeaniya madaniyatlarining qadimiy odatlaridan biri, ayniqsa avstroneziya tillari oilasi, avstroosiyo tillari oilasi va kra-day tillari oilasi xalqlari orasida. Bu amaliyot Yaponiyada Meydzi davridan oldin ham, Hindistonda ham paydo boʻlgan. Bundan tashqari, tish boʻyash odati Amerika qitʼasidagi baʼzi etnik guruhlar, ayniqsa Peru shimoli va Ekvadorning shuar xalqi orasida ham qoʻllanilgan. Vyetnam uchun, Kin xalqidan tashqari, Nung, Si La, Tay va Dao kabi boshqa etnik guruhlar ham shunday odatga ega boʻlgan. Ammo har bir joy va har bir etnik guruh estetikasi, sogʻligʻi va boʻyash paytida ishlatiladigan materiallar jihatidan tishlarni boʻyashning turli usullariga ega boʻlgan. Bu amaliyot Janubi-Sharqiy Osiyo va Okeaniyadagi ayrim yakkalangan etnik guruhlarda saqlanib qolgan, ammo mustamlaka davrida Gʻarbiy goʻzallik standartlari joriy etilgandan soʻng deyarli yoʻq boʻlib ketgan va Xitoy, Tinch okeani orollari va Janubi-Sharqiy Osiyodagi koʻplab etnik ozchiliklarda davom etgan. Bu asosan keksa ayollar orasida mashhurdir.

Ikkinchi o'rinda qo'llanilayotgan **cái [kai]** so'zi ozidan keyin kelayotgan ot so'zi, ya'ni "soch" uzun va ingichka xususiyatga ega bo'lib, **cái [kai]** uzun va ingichka xususiyatga ega bo'lgan narsalar oldidan kelishi mumkinligini bildiradi.

Yuqoridagi misoldan **cái [kai]** so'zi kelgan har ikkala so'z ot so'z turkumiga mansub ekanligi, biri donalan sanaladigan narsa, ikkinchisi esa, shakl-shamoyiliga ko'ra uzun va ingichka ko'rinish va sifatga ega ekanligiga ishora qiladi.

Vyetnamcha-Ruscha lug'atda **cái [kai]** so'ziga ta'rif berilayotgan **cái kiến** - "chumoli" so'zini ham uchratdik. [1.69.]. Vyetnam tili va grammatikasiga oid manbalarda hayvonlarni ko'rsatishda con [kon] hisob so'zidan foydalanilishi bayon etiladi.

Con [kon] so'zining tub ma'nosi "bola", - deb tarjima qilinib, hayvonlar, ayrim jonsiz narsalarni ko'rsatuvchi so'z sifatida qaraladi. [1. 132-133.]

Cái [kai] va **con [kon]** hisob so'zlari narsa va buyumlarni harakterlab, sinflarga ajratadi. Ular asosiy otlarning semantik xususiyatlari va buyumlarning holatiga asosan tanlanadi. Tanlangan hisob so'z o'z o'rnida matn mazmuniga bog'liq bo'lib, narsa-buyumning qay holatda tasvirlanishiga ko'ra ifodalanadi. Ba'zan hisob so'zi o'zi yolg'iz kelsa, ma'lum bir o'ziga xos ma'no anglatmasligi mumkin. Bu holat **cái [kai]** hisob so'zida kuzatiladi, ya'ni **cái [kai]** tub ma'noga ega emas, biroq **con [kon]** tub ma'noga ega bo'lganligi uchun har doim ham mavhumlik kuzatilmaydi.

Bu haqda "Vyetnam tilida "con" (kon) hisob so'zining semantik maydoni" mavzusidagi maqolada bayon qilingan. [7].

Hisob so'zi vazifasida kelayotgan so'z odatda doimo o'zidan keyin ot bilan birga kelishi zarur hisoblanadi. Matnda ma'lum bir hisob so'zi ot so'zi bilan emas, yolg'iz kelsa so'zlovchining maqsadi tushunarsiz bo'lib qolaveradi. Bu holat bir qator savollarni yuzaga kelishiga zamin yaratadi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, har ikkala hisob so'zining tabiatiga ko'ra ishlatilish o'rniga qarab, qator vazifani bajarishi masalasiga oydinlik kiritildi.

"**Cái**" umumiy standart hisob so'zi bo'lib, quyidagi asosiy hususiyatlarni o'zida namoyon qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, **cái [kai]** hisob so'zi ayrim jonli narsalarni ko'rsatishda ham qo'llaniladi. Bunda "*narsa, ...ta, dona*" ma'nolaridan farqli ravishda "**con**" - "*bola/farzand*" so'ziga qo'shib, bu farzandning qiz/ayol jinsiga tegishligini ifodalaydi. Bu yerda **cái [kai]** so'zining aslida gapdagi tarjimasi va qo'llanilish mohiyatiga to'xtalamiz. Mazkur **cái [kai]** so'zi Nguyễn Ngọc San, Đinh Văn Thiệnlarning "Từ điển Tiếng Việt cổ" - "*Qadimgi Vetnam lug'ati*"da hamda Vương Lộc ning "Từ điển từ cổ" - "*Qadimgi so'zlar lug'ati*"da "**mẹ**", ya'ni "**ona**" hamda "ayol", "yuksak" ma'nolarida qo'llanilganligi qayd etiladi. [10]. Shu nuqtai-

nazardan bugungi kundagi ayrim soʻzlarda *cái* ning tarixiy maʼnosi oʻzi ergashayotgan soʻzga qisman bogʻlangan holda qoʻllanilishini kuzatish mumkin. Masalan: *con cái* - “bolalar”.

Giáo dục con cái thời hiện đại – những điều ba mẹ cần biết 4.0 - Zamonaviy bolalar taʼlimi - ota-onalar bilishi kerak narsalar. [9].

Keltirilgan misol, zamonaviy nashrlarda chop etilgan boʻlib, bugungi kunda ham *cái [kai]* hisob soʻzining tarixiy maʼnosini butunlay yoqotmagan holda qoʻllanilib kelinayotganligini guvohi boʻlamiz.²

Professor Nguyễn Đức Dân ning “*Loại từ con và cái*” maqolasida Avloddan avlodga oʻtib kelayotgan “Ca dao” - “Xalq qoʻshiqlari” da *cái [kai]* hisob soʻzi “*con của cái*” ga oʻxshash jumalalarda tez-tez uchrab turadi. Bunda *cái [kai]* aynan “ona” maʼnosida kelib, “*con của cái*” - “*onaning bolasi*” maʼnoni ifodalaydi.

Giáo dục con cái thời hiện đại – những điều ba mẹ cần biết 4.0 - Zamonaviy bolalar taʼlimi - ota-onalar bilishi kerak narsalar. [9].

Bu misolda “*con*” va “*cái*” oʻrtasidagi “*của*” - “*ning*” tegishlilikni ifodalovchi qoʻshimcha tushirib qoldirilgan boʻlib, koʻplik maʼnosini ifodalovchi “bolalar”ga oʻzgargan.

Bugungi kunda zamonaviy vyetnam tili lugʻatlarida *cái [kai]* soʻzi yuqoridagi mazmunda, “ona” mazmunida uchramaydi, balki zamonaviy vyetnam tilida muomalada qoʻllanilmaydigan eskirgan soʻz ekanligi taʼkidlanadi. [1.133.]. Baʼzan “con” hisob soʻzi bilan oʻrin almashishi mumkin. M.: *con chó* - “it” neytral maʼno ifodalangan va *cái con chó* - “it”. Bu yerda *cái* ning qoʻllanishi orqali aynan “it” hayvon haqida emas, kamsitish, tahqirlash, soʻkish maʼnosini “it”, “kuchuk”ni ifodalaydi. [11].

Lugʻat kartotekasi amalga oshirilganda *con [kon]* soʻzi ham *cái [kai]* singari kamsitish maʼnosini beruvchi soʻz sifatida qoʻllanishi mumkinligi aniqlandi. [1. 132-133.]. Con mù gây gổ - “jodugar”, “shallaqi”, con dĩ - “behayo”, con chó cái....

Shuningdek, ajratish, taʼkidlash, urgʻu berish maʼnosida ham kelib, bu holatda *cái* ham hisob soʻzi vazifasida ham urgʻu erish, taʼkidlash vazifasini oʻzida namoyon etadi. *Cái áo này đẹp quá!* [1.18.] - “*Bu koʻylak juda chiroyli!*”. Áo - “koʻylak”, “kiyim” soʻzi oldida kelib, sunʼiy obʼekt, yaʼni sunʼiy ravishda odamlar tomonidan yaratilgan narsani hamda aniq aynan koʻylakning juda chiroyli ekanini ifodalaydi.

² **Izoh:** Qadim vyetnam tilida *cái [kai]* soʻzi - “ona” maʼnosini ifodalagan. “Ca dao” da keltirilgan parchadagi “con của cái” jumlasida cái [kai] aynan “ona” maʼnosini ifodalaydi. Maʼlumot uchun. “Ca dao” - Xalq qoʻshiqlari - Vietnam xalq sheʼriyati ogʻzaki ravishda maʼlum bir ritmsiz qoʻshiqlar shaklida uzatiladi, koʻpincha oson yodlash uchun olti-sakkiz misra shaklida mashhur. Ca dao - Xitoy-Vietnam soʻzi. Etimologik jihatdan ca - boblar va ohanglarga ega qoʻshiq; Dao qisqa qoʻshiq boʻlib, ohangsiz va sheʼrsiz. Từ điển Việt - Nga. HN.,2002. Tr.67.; <https://www.twinkl.com/teaching-wiki/ca-dao-la-gi>

Yoki bugungi kunda lug'atda uchraydigan “nhà tôi” so'zini ikki xil tarjima qilish mumkin: 1) **nhà tôi** - “*mening uyim*” ya'ni “men egalik qiladigan uy” va 2) **nhà tôi** - “*mening turmush o'rtog'im (mening ayolim yoki ho'jayinim)*” ma'nolarida.[1.460]. Agar gapda **nhà tôi** - so'zidan oldin **cái** qo'yilib, **cái nhà tôi** - deyilsa, ikkilanishlarsiz bunda bu narsa aniq uy, bino ekanligi tushiniladi. Xuddi shunday “**ông ấy có mèo**”, - deyilganda “*uning mushugi bor*”, - degan ma'noda tarjima qilinadi, lekin mushuk hayvon yoki o'yinchoq ekanligi mavhum bo'ladi, biroq **con [kon]** hisob so'zining **mèo** so'zi oldidan qo'llanishi natijasida “**ông ấy có con mèo**” - “*uning mushugi bor*”, - deb tarjima qilinadi va aynan mushuk - uy hayvoni tushiniladi. [15].

Cái [kai] va **con [kon]** uchun berilgan misollarning ikkalasidan ham hisob so'zi vazifasini saqlab qolgan holda, ta'kidlash, urg'u berish ma'nosini ifodalamoqda.

Con [kon] hisob so'zi esa, asosan jonzorlar(hayvonlar)ga: **con gà** - “*tovuq/xo'roz*”, **con chim** - “*qush*”, **con bò** - “*sigir*”, **con mèo** “*mushuk*”..., bundan tashqari tirik mavjutilarning eng yoshiga: **một con bé** - mitti/kichkina qizaloq; **con trai** - “*o'g'il (farzand)*”, **con gái** - “*qiz (farzand)*”, afsonaviy (mifologik) mahluqotlar: **con rồng** - “*ajdarho*”, **con ma** - “*ruh*”, **con quỷ** - “*shayton*” kabilar bo'lib, hamda tabiiy hodisalarni ko'rsatuvchi hisob so'zi vazifasida quyidagilarni namoyon qiladi:

Con [kon] so'zining tub ma'nosi “bola” ma'nosini anglatadi. Jinsni ajratuvchi morfema (gái - “qiz”, trai - “yigit, o'gil bola”)lar qo'shilishi natijasida “qiz farzand” yoki “o'gil farzand” mazmuniga o'zgaradi. Bolalar, ba'zan kattalar uchun qo'llaniladigan hisob so'z sifatida (aksariyat erkalash, kichraytirish ma'nolarini ifodalovchi) namoyon bo'ladi. M.: **con bé** - “*bolacha*”; **con trai** - “*og'il farzand*” va b.l. [1.133.].

Vyetnamshunos olimlarning hisob so'zlarga oid izlanishlarida Vyetnam tilida hayvonlar, qurt-qumursqalar uchun alohida hisob so'zlar mavjudligi haqida fikr bayon qilinmaydi, barcha turdagi hayvonlar uchun “con” [kon] hisob so'zi qo'llanilishi bildiriladi. M.: **con chó** - “*it*”, “*kuchuk*”; **con mèo** - “*mushuk*”, **con cá** - “*baliq*” va b.l. [3. 117-126].

Quyida beriladigan misoldan **con [kon]** so'zi hayvonlar uchun qo'llaniladigan yagona hisob so'zi emasligi ma'lum bo'ladi. Ya'ni, **cái [kai]** hisob so'zining yana bir jihati bilan tanishamiz. Lug'at kartotekasi amalga oshirilganda **cái [kai]** hisob so'zining jonli mavjudotlarning kichik turlari, ya'ni hashorotlarni tasniflasgda ham foydalanish mumkinligi aniqlandi. Masalan: **cái kiến** - “*chumoli*”; **cái ong** - “*ari*” [1.497.].

Bundan tashqari, harakatlanuvchi yoki dinamik sifatiga ega bo'lgan tabiiy hodisalarni ko'rsatishda qo'llanilishi ma'lum bo'di. Bu harakat sokinlik holatiga

tegishli bo‘lib, tabiiy ofat sabab harakatga keluvchi tabiiy hodisalarga nisbatan boshqa hisob so‘zlar qo‘llanilishi ayon bo‘ldi. M.: **con sông** - “daryo”, **con đường** - “yo‘l”, **con sông** - “to‘lqin”, va harakatlanuvchi jonsiz narsalarni ko‘rsatishda qo‘llaniladi. M.: **con thuyền** - “qayiq”, **con dao** - “pichoq” va b.l. [16].

Con [kon] hisob so‘zi bo‘yicha amalga oshirilgan lug‘at kortotidasida mazkur hisob so‘zni tananing ma‘lum bir qismlarini ko‘rsatishda qo‘llanilishi ayon bo‘ldi. M.: **con mắt** - “ko‘z (bir donasi)”, **con tim** - “yurak” va b.l. [3.137-138].

Shuningdek, **con [kon]** hisob so‘zi quyidagi maxsus xususiyatlarga ega ekanligini ko‘rish mumkin. Ya‘ni odamlarga murojaat qilganda mehr, erkalash, kichraytirish ma‘nosida. M.: **con yêu mẹ** - (so‘zma-so‘z tarjima: bola yaxshi ko‘radi ona) - “oyi sizni yaxshi koraman”, deb farzand tomonidan bildirilayotgan munosabat.

Maqola mavzusidan kelib chiqib, har ikkala hisob so‘zlarning o‘xshash, farqli tomonlari o‘rganildi va bor qator istisnoli holatlarning mavjudligi quyidagilarda ko‘rinadi.

Vyetnam tilidagi ba‘zi otlar har ikkala hisob so‘zi bilan ham qo‘llanilishi mumkinligi, faqat mohiyatan farqlanishi kuzatildi:

Cái [kai] hisob so‘zi	Con [con] hisob so‘zi
cái dao [16] - “pichoq” buyum sifatida	con dao - “pichoq” ishlatiladigan asbob sifatida
cái mắt - “ko‘z” umumiy ma‘noda tana a‘zosi sifatida	con mắt - “ko‘z” ekspressiv xususiyat sifatida (ko‘zning bittasi)
jonli mavjudotlarning kichik turlariga nisbatan qo‘llaniladigan hisob so‘zi	Yirik va mayda turdagi barcha (uy, yovvoyi) hayvonlarni ko‘rsatishda qo‘llaniladigan hisob so‘zi
Shaxsga nisbatan qo‘llaniladi. Qadimgi vyetnam tilida cái [kai] hisob so‘zi ayol jinsini ko‘rsatishda ham qo‘llanilgan. Bu so‘z “con” - “bola/farzand” so‘ziga qo‘shilib, bu farzandning qiz/ayol jinsiga tegishligini ifodalaydi.	Shaxsga nisbatan qo‘llaniladi. Jinsni ajratuvchi morfema (gái - “qiz”, trai - “yigit, o‘gil bola”)lar qo‘shilishi natijasida “qiz farzand” yoki “o‘gil farzand” mazmuniga o‘zgaradi. M.: con bé - “bolacha”; con trai - “og‘il farzand” va b.l.

Cái va Con hisob so‘zlarining grammatik xususiyatlari o‘rganilib, quyidagi modellar aniqlandi.

Hisob so‘zlar avvalo otlar bilan birikib, ot so‘zini tasniflab keladi. Shuningdek, son bilan birikib, “...ta; dona” ma‘nosini ifodalaydi. Masalan: **một cái bàn** - “bitta stol”, **hai con chó** - “ikkita kuchuk” va b.l. [3.134.]

“Bu” olmoshining kelib chiqishi turli tillarda kuzatilishi mumkin, ammo Vyetnam tilida u grammatika va muloqotning ajralmas qismiga aylandir. Vyetnam tilida “bu” shunchaki ko‘rsatish olmoshi emas, balki so‘zlovchining diqqatini va ular

nazarda tutayotgan ob'ektga qiziqishini ko'rsatadigan ekspressiv ma'noga ega.
[3.137-138.]

“*Này*” - “*bu*” ko'rsatish olmoshi “*cái/con*” bilan birikib, o'ziga xos xususiyati ifodalaydi, ko'pincha ob'ektni yanada aniqlashtirish uchun otlar bilan birga keladi. Masalan: “*Cái này là quyển sách tôi đã đọc*” - “*Bu men o'qigan kitob*” yoki “*Cái này rất đẹp*” - “*Bu juda chiroyli*”. Ushbu jumladlarda “*bu*” tinglovchiga ma'ruzachi nazarda tutayotgan ob'ekt ma'lum bir kitob yoki muayyan ob'ekt ekanligini tushunishni osonlashtiradi. Ya'ni hisob so'zining mavjudligi, so'zlovchi qandaydir bir kitob haqida emas, balki o'qigan kitobini ko'rsatib, aniq qilib bayon etzyotganligi tushiniladi. Huddi shunday, yuqorida “*mèo*” bilan berilgan misol fikrimizning isboti bo'la oladi. Ya'ni: “*ông ấy có mèo*”, - deyilganda “*uning mushugi bor*”, - mushuk hayvon yoki o'yinchoq ekanligi mavhum; “*ông ấy có con mèo*” - “*uning mushugi bor*”, - deb tarjima qilinadi va aynan mushuk - uy hayvoni tushiniladi. [15].

Bundan tashqari, ta'kidlash, urg'u berish yoki ko'plikda ifodalash uchun boshqa hisob so'zlar bilan birikishi mumkin. Masalan: *Những cái cây* [14] - “*aksariyat daraxtlar*”; *các (mấy) con chim* [12] - “*hamma (bir necha) qushlar*” va.b.l. Jumladan “Hisob so'z + hisob so'z+ot+ko'rsatish olmoshi” modelida ifodalaydi.

Yuqoridagi misollardan ko'rish mukinki, har ikkala hosob so'zlari tilda mavjud ko'rsatish olmoshlari bilan birikib ma'noni aniq ifodalashda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, izlanishlar davomida, *cái [kai]* hisob so'zining sanoq sonlar bilan qo'llanib, harakatning son bildirgan miqdordagi takrorini ifodalashda ham qo'llanilishi mumkinligi namoyon bo'ldi. Misol uchun *cái [kai]* hisob so'zi son va ot so'zi o'rtasida kelib, harakat miqdorini ifodalaydi.

Masalan:

“*đánh một cái*” [1.69.]– “*bir marta urish*”

“*Tát cho mấy cái*” [8] – “*yuziga bir necha tarsaki tushiring*”

Har ikkala misolda ham *cái [kai]* hisob so'zi son va ot so'zi o'rtasida kelib, *[son+hisob so'zi+ot]* modelini yasaydi va songa o'lchashda ko'maklashuvchi so'zlar hisoblanadi va ular o'zidan keyin kelayotgan otni o'zgartirmagan holda, mazkur ot so'zlarini tasniflash..., shuningdek o'lchov va harakatning miqdorini anglatuvchi so'zlar sifatida qo'llaniladi.

Chắc cậu muốn nó qua nó một cái – Balki siz buni bir marta ko'rib chiqmoqchidirsiz.

Đánh một cái khiến một người chết Bir zarba bir kishini o'ldiradi [8].

Yoki:

Này ông Healy, ông nó xem cái này không? Hey, janob Xili, buni ko'rib chiqasizmi? (bu narsaga bir razm solasizmi?)

Bu misolda huddi yuqoridagi kabi [*son+hisob soʻzi+ot*] modeli tarkibda kelib, son tushirib qoldirilgan va *cái [kai]* hisob soʻzi harakatning miqdorini koʻrsatyapti.

Yuqoridagilardan tashqari, *cái [kai]* hisob soʻzi *chiếc* va *con* kabi hisob soʻzlari bilan oʻrin almashganda maʼnoda keskin oʻzgarishlar yuzaga kelmaydi, tarjimada ham alohida koʻrinishlarda tarjima qilinmaydi.

- *bốn cái bánh* – “toʻrtta toʻrt (biskvit keks)”

- *bốn chiếc bánh* – “toʻrtta tort (biskvit keks)”

Yoki:

- *một cái suối nước* – “bitta buloq”

- *một con suối nước* – “bitta buloq”³

Bu misolda ham huddi yuqoridagi kabi [*son+hisob soʻzi+ot*] modeli tarkibda kelib, *cái [kai]* hisob soʻzi *chiếc* va *con* kabi hisob soʻzlari bilan oʻrin almashdi, biroq maʼnoga taʼsir qilmadi.

XULOSA

Xulosa oʻrnida quyidagilarni keltirish mumkin.

Yuqoridagi koʻrib chiqilgan fikrlardan kelib chiqib, vietnam tilidagi hosob soʻzlarning faol qoʻllanishi, gapda muhim oʻrin egallashi oʻziga xos mazmun kasb etar ekan.

- *Cái [kai]* vietnam tilida koʻp qoʻllaniladigan standart hisob soʻz vazifasini bajaradadi;

- Jonsiz narsalarni koʻrsatishda qoʻllanilib, “*narsa, ...ta, dona*” maʼnolarini anglatadi: M.: *cái bàn* - “stol”, *cái ghế* - “stul”, *cái chén* “payola” v.b.l.

- Sunʼiy obʼektlar, yaʼni sunʼiy ravishda odamlar tomonidan yaratilgan, oʻzgartirilgan yoki foydalaniladigan narsalar uchun qoʻllaniladigan hisob soʻz: M.: *cái dao* - “picho”, *cái xe* “avtomobil/mashina”, *cái điện thoại* - “telefon” va b.l.

- Ayrim mavhum otlar uchun qoʻllaniladigan hisob soʻz: M.: *cái tên* - “ism”, *cái chết* - “oʻlim” va b.l.

- Har ikkala hosob soʻz koʻrsatish olmoshlari bilan birikadi. M.: *cái này* - “bu”, “*bu narsa*”; *con kia* - “ana u hayvon” va b.l.

- Har ikkala hosob soʻz [*son + h.s.+ot*] moduli orqali ifodalanadi. M.: *một cái bàn* - “bitta stol”, *hai con chó* - “ikkita kuchuk” va b.l.

- Taʼkidlash, urgʻu berish yoki koʻplikda ifodalash uchun boshqa hisob soʻzlar bilan birikishi mumkin. M.: *Những cái cây* - “aksariyat daraxtlar”; *các (mấy) con chim* - “hamma (bir necha) qushlar” va b.l. Jumladan “Hisob soʻz + hisob soʻz+ot+koʻrsatish olmoshi” modelida ifodalaydi.

³ Gơ-Le-Bô-Va I.I., Xô-Cô-Lốp A.A. Từ Điển Việt - Nga Hà Nội – 2003. Tr.69

Vyetnam tilida hisob soʻzlar bilan bogʻliq gaplarni tuzishda hisob soʻzlarning turkumlarga ajratilmaganligi, uning bilan bogʻliq aniq qoida va taʼriflar mavjud emasligi, bu oʻrinda hisob soʻzlarning qoʻllanilashida istisnoli holatlarning mavjudligi koʻzga tashlanadi. Bu holatlar vyetnam tili grammatikasining bugungi kun nuqtai-nazaridan toʻliq oʻrganilmaganligi haqidagi fikrga olib keladi.

ADABIYOTLAR

1. Gơ-Le-Bô-Va I.I., Xô-Cô-Lốp A.A. Từ Điển Việt - Nga. [Vyetsnamcha-Ruscha lugʻat]. Văn hóa thông tin. Hà Nội – 2003. Tr. – 792.
2. Karimov A.A. Xitoy tilidagi hisob soʻzlar. “Fan va texnologiyalar markazining bosmaxonasi”. 2003. – 6et 119.
3. Nguyễn Hữu Quỳnh. Ngữ pháp Tiếng việt. [Vyetsnam tili grammatikasi.] NXB Từ Điển Bách khoa. Hà Nội – 2007. Tr. – 271.
4. Nguyễn Tài Cẩn. NGỮ PHÁP TIẾNG VIỆT: Tiếng – Từ ghép – Đoàn ngữ. [VYETNAM TILI GRAMMATIKASI: Boʻgʻin – Murakkab soʻz – Soʻz birikmalari]NXB Đại học và Trung học chuyên nghiệp. Hà Nội – 1977. Tr. – 397.
5. Nguyễn, Tài Cẩn. (1975). Từ loại danh từ trong tiếng Việt hiện đại [Zamonaviy vyetsnam tilida soʻz turkumlari]. Khoa học Xã hội. Hà Nội – 1975. Tr. – 299.

Jurnallar:

6. D.M.Qodirova. Vyetsnam tilida harakat hisob soʻzlari. “Uzoq shar va Janibiy Osiyo” ilmiy toʻplami. “Obod turmush yili”ga bagʻishlangan. Toshkent, 2013 yil. B. 83–87.
7. D.M. Qodirova. Vyetsnam tilida “con” (kon) hisob soʻzining semantik maydoni. Sharqshunoslar anjumani. (Ilmiy amaliy pedagogic kadrlar tayyorlash boʻlimi nashri). Toshkent, 2009 yil. B. 29–34.

Vebsayt

8. Bệnh dưỡng, cháu trai ra tay đánh một cái khiến một người chết [Amakisini himoya qilib, jiyan bir urib odam oʻldirdi” mavzusida Eksperimental xizmat loyihasidan parcha. <https://thanhvien.vn/hy-huu-benh-duong-chau-trai-ra-tay-danh-mot-cai-khien-mot-nguoi-chet-1851256223.htm>
9. Bình Phạm. Giáo dục con cái thời hiện đại – những điều ba mẹ cần biết 4.0. [Binh Phamning “Zamonaviy bolalar taʼlimi - ota-onalar bilishi kerak narsalar” nomi ostida nashr qilingan maqolasi. 18.08.2022). <https://sununijunior.edu.vn/giao-duc-con-cai-thoi-hien-dai-4-0-nhung-dieu-ba-me-can-biet/>
10. Ca dao tục ngữ - Từ điển ca dao tục ngữ Việt Nam Tuyển tập 200 câu tục ngữ về quan hệ gia đình. [Xalq qoʻshiqlari va maqollari - Vietnam xalq qoʻshiqlari va

maqollari lug‘ati Oilaviy munosabatlar haqida 200 ta maqol to‘plami”.
<https://loigiaihey.com/y-nghia-cau-tuc-ngu-con-dai-cai-mang-a146103.html>

11. Hình ảnh con chó trong thành ngữ, tục ngữ Việt Nam [Vietnam iborolari va maqollarida it tasviri]. <http://vinhphuctv.vn/Qu%E1%BA%A3n-tr%E1%BB%8B/Tin-t%E1%BB%A9c-chung/ID/253605/Hinh-anh-con-cho-trong-thanh-ngu-tuc-ngu-Viet-Nam>

12. Hình tượng loài chim trong văn hóa - “Madaniyatda qushlar tasvirlari” mavzuidagi maqola.
https://vi.wikipedia.org/wiki/H%C3%ACnh_t%C6%B0%E1%BB%A3ng_lo%C3%A0i_chim_trong_v%C4%83n_h%C3%B3a

13. Phân tích câu tục ngữ “Cái răng cái tóc là góc con người” [Soch va tish - insonning tana qismi] maqolining tahlil qilish. <https://loigiaihey.com/phan-tich-cau-tuc-ngu-cai-rang-cai-toc-la-goc-con-nguoi-a123536.html>

14. Thu Hoài. Hãy “Sống như những cái cây” [“Daraxtlar kabi yashaylik”] maziudagi maqola. “Yoshar” gazetasi: “Madaniyat” bo‘limi..
<https://thanhvien.vn/hay-song-nhu-nhung-cai-cay-1851025443.htm>

15. Nguyễn Hưng Quốc ning shaxsiy sayti. Tiếng Việt: Cái và Con.
<https://www.voatiengviet.com/a/cai-va-con-05-11-2010-93436379/863577.html>

16. Từ điển Hán Nôm. Phần ba nét: 刀. TR. 196. [Xitoyxha-Milliy Yozuv: Nom. 刀 bo‘limi. 196-bet.] <https://archive.org/details/tu-dien-hu-tu-han-ngu-co-dai-va-hien-dai-tran-van-chanh/page/n2/mode/1up?view=theater>

17. VINMEC International hospital saytining Sức khỏe tổng hợp [Har tomonlama salomatlik] b‘limida nashr qilingan “Răng người có bao nhiêu loại và bao nhiêu chiếc?” [Insoniyatda nechta va necha tur tishlar mavjud?] mavzusidagi maqola.
<https://www.vinmec.com/vie/bai-viet/rang-nguoi-co-bao-nhieu-loai-va-bao-nhieu-chiec-vi>